

Nr 25

Utlåtande i anledning av väckta motioner om viss ändring i lagen om avbrytande av havandeskap.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 308 i första kammaren av herr *Palme* och nr 384 i andra kammaren av fru *Sjövall*. I motionerna, vilka är likalydande, hemställes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning om möjligheten till ändring av abortlagen i enlighet med de riktlinjer som anförts i motionerna, alternativt att riksdagen måtte besluta sådan ändring av abortlagen att tredje momentet i andra paragrafen utgår.

Motionsyrkandet avser det villkor om sterilisering som enligt abortlagen skall uppställas för tillstånd till avbrytande av havandeskap på grund av vissa sjukliga arvsanlag hos kvinnan. Sterilisering skall i dessa fall företagas om ej sådan åtgärd av särskilda skäl befinnes olämplig. Motionärerna hävdar, att lagens utformning på denna punkt lett till att icke önskade sjukligt belastade barn födes och att man kan riskera ett psykiskt traumatiserande av de berörda kvinnorna. Bestämmelsen bör därför enligt motionärerna omarbetas. Om det icke anses möjligt att helt slopa steriliseringsvillkoret önskar motionärerna, att det i kommentarer till lagtexten klarare utsäges, att särskilda skäl att underlåta sterilisering även bör omfatta större hänsynstagande till psykiatriska och mer svårbedömda psykologiska kontraindikationer än vad som nu är fallet. Beträffande motionärernas i övrigt anförda synpunkter får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande rätt

Förutsättningarna för legal abort anges i 1 § lagen den 17 juni 1938 om avbrytande av havandeskap (abortlagen). Havandeskap må sålunda enligt 1 § 1) avbrytas när på grund av sjukdom, kroppsfel eller svaghet hos kvinnan barnets tillkomst skulle medföra allvarlig fara för hennes liv eller hälsa (*medicinsk och blandat social-medicinsk indikation*). Vidare tillåtes enligt 1 § 2) abortframkallning när med hänsyn till kvinnans levnadsförhållanden och omständigheterna i övrigt kan antagas, att hennes kroppsliga eller själsliga krafter skulle allvarligt nedsättas genom barnets tillkomst och vården om barnet (*social-medicinsk indikation*). Enligt 1 § 3) upptages också såsom giltig grund för abortingrepp, att kvinnan hävdats genom våldtäkt eller blivit havande till följd av vissa andra brottsliga gärningar (*humanitär indika-*

1 — *Bihang till riksdagens protokoll 1960. 9 saml. 1 avd. Nr 25*

tion). Slutligen föreskrives under 1 § 4) att havandeskap må avbrytas när med skäl kan antagas, att kvinnan eller det väntade barnets fader genom *arvsanlag* kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag (*eugenisk indikation*).

Såvitt gäller den eugeniska indikationen stadgas i 2 § att havandeskapet ej får avbrytas på grund av arvsanlag hos kvinnan med mindre jämväl *sterilisering* å henne företages, utan så är att sådan åtgärd av särskilda skäl finnes olämplig.

Beträffande prövningsförfarandet stadgas i 4 § första stycket, att havandeskap ej må avbrytas med mindre den läkare, som utför ingreppet, samt annan läkare i den tjänsteställning Kungl. Maj:t föreskriver, i skriftligt utlåtande, på grunder som i utlåtandet angives, förklarat förutsättningarna för åtgärden vara för handen, eller ock medicinalstyrelsen lämnat tillstånd därtill. I andra stycket av samma paragraf stadgas, att avbrytande av havandeskap på den i 1 § 4) angivna grunden (eugenisk indikation) må ske endast efter prövning av medicinalstyrelsen. I medicinalstyrelsen handlägges abortärendena i styrelsens socialpsykiatriska nämnd, vars beslut gäller såsom styrelsens.

I anslutning till abortlagen meddelas i *kungörelse den 9 september 1938* tillämpningsföreskrifter till ifrågavarande lag. I kungörelsen stadgas bl. a. i 6 §, att läkare, sedan han avbrutit havandeskap, inom en månad skall insända berättelse därom till medicinalstyrelsen.

Straffbestämmelser för illegal abort finnes i 14 kap. 26—28 b §§ *strafflagen*. Att avbrytande av havandeskap under de i abortlagen angivna förutsättningarna är straffritt framgår av 14 kap. 28 b § *strafflagen* och 10 § *abortlagen*.

Steriliseringvillkoret i nordisk abortlagstiftning

Enligt den i *Finland* gällande lagen den 17 februari 1950 om avbrytande av havandeskap medges abort på eugenisk grund. Då havandeskap avbrytes på grund av att kvinna äger vissa angivna arvsanlag »bör i samband med avbrytandet jämväl sterilisering företagas, där ej vägande skäl däremot äro».

Förutsättningarna för avbrytande av havandeskap anges i *Danmark* i lov av den 23 juni 1956 om foranstaltningar i anledning av svangerskap. Även den danska lagen tillåter abort på eugenisk indikation. Om havandeskapet skall avbrytas på grund av sjukliga arvsanlag hos kvinnan får sterilisering företagas utan sökande av särskilt tillstånd under den förutsättningen att kvinnan samtycker till steriliseringen och särskilda skäl icke talar mot en sådan åtgärd.

I *Norge* saknas lagstiftning om under vilka förhållanden legal abort får meddelas. Den traditionella uppfattningen har varit, att abort finge medges blott på medicinska indikationer. Denna uppfattning har emellertid efter

hand uppmjukats. I proposition under år 1959 (nr 15) har emellertid framlagts förslag till »lov om adgang till avbrytelse av svangerskap». Enligt detta medgives abort bl. a. på eugenisk grund. Däremot har i förslaget icke uppställts villkor om sterilisering för avbrytande av havandeskapet i sådant fall. Det norska justitiedepartementet åberopar i denna fråga följande uttalande av Straffelovrådet:

Straffelovrådet har ikke funnet å burde foreslå at det blir gitt noen bestemmelser om adgang til sterilisering, utover den som steriliseringsloven av 1. juni 1934 gir. Det ville ikke være rimelig i en lov om adgang til å avbryte svangerskap å gi hjemmel til å foreta sterilisering uten kvinnens samtykke utenom de tilfelle hvor det er adgang til dette etter steriliseringsloven (når kvinnen har særlig mangelfulle sjelsevner). Heller ikke synes det rimelig eller heldig at sterilisering med samtykke av kvinnen skal kunne settes som vilkår for å avbryte svangerskapet. Et slikt vilkår ville kunne føre til at det ble født et barn med en alvorlig sykdom eller mangel både i strid med morens ønske og med samfunnets interesser. Det bør også legges vekt på at risikoen ved inngrep er større når det samtidig utføres sterilisering. Spørsmålet om hvorvidt det skal tillates å avbryte svangerskapet, bør avgjøres uavhengig av om sterilisering blir foretatt. Det vil imidlertid ofte være naturlig og ønskelig at spørsmålet om sterilisering blir reist i forbindelse med svangerskapsavbrytelse, og legen vil da kunne få en prøve på styrken av kvinnens ønske og av den påberopte indikasjon. Men en søknad om tillatelse til sterilisering bør behandles og avgjøres i samsvar med reglene i steriliseringsloven.

Historik m. m.

Före tillkomsten av abortlagen var framkallande av abort utan undantag belagt med straff. På grund av allmänstraffrättsliga regler om s. k. nödfall ansågs dock, att gärningen var straffri, om åtgärden var nödvändig för att rädda kvinnans liv eller för att undanröja en allvarlig fara för hennes hälsa (medicinsk indikation).

I det *kommittéförslag* (SOU 1935: 15) som låg till grund för abortlagen anförde kommittén bl. a. följande rörande skälen för det i 2 § uppställda villkoret om sterilisering:

Innebörden av stadgandet i denna § är den att i princip abort icke får företagas på grund av eugenisk indikation som hänför sig till kvinnans arvsanlag utan att sterilisering jämväl företages. Stadgandet påkallas av samhällets intresse att hindra tillkomsten av undermåliga individer. Detta kräver icke blott att den ärftligt belastade kvinnan hindras att erhålla ett bestämt barn utan att man överhuvud avskär henne från möjligheten att i framtiden erhålla barn. Härtill kommer att, om man icke upprätthåller kravet på sterilisering i förevarande fall, det stötande förhållandet kan inträffa att en kvinna upprepade gånger återkommer för att få abort framkallad på grund av eugenisk indikation.

Med de »särskilda skäl», som i det särskilda fallet kunde göra en sterilisering olämplig, sade sig kommittén åsyfta dels de fall där med hänsyn till

kvinnans hälsotillstånd skäl talar mot att abortoperationen utökas med en sterilisering, dels ock de fall där en sterilisering är onödig (t. ex. därför att kvinnan befinner sig nära klimakteriet eller därför att hon kommer att interneras).

Frågan om abortlagens steriliseringsvillkor upptogs av år 1950 tillkallade sakkunniga för översyn av den abortförebyggande verksamheten och därmed sammanhängande spörsmål (1950 års abortutredning). I sitt år 1953 framlagda betänkande (SOU 1953: 29) uttalade utredningen som sin uppfattning, att sterilisering som villkor för avbrytande av havandeskap borde frikopplas från den eugeniska indikationen och steriliseringsfrågan bedömas från fall till fall. Till stöd för sin ståndpunkt i frågan anförde utredningen:

Utredningen har av vissa skäl funnit anledning ta upp frågan om det berättigade och lämpliga att över huvud taget ställa sterilisering som villkor för abort, även om aborten beviljas på grund av arvsrisk från det väntade barnets moder. I intet annat land finns en dylik bestämmelse om villkor för abort. Även om steriliseringsvillkoret icke innebär tvång till sterilisering ställs dock den abortsökande kvinnan inför valet att antingen erhålla abort och samtidigt steriliseras eller att föda barnet. Något utbrett missnöje bland de abortsökande med bestämmelsens tillämpning har visserligen icke förspors enligt sakkunskapen i medicinalstyrelsen, ty i de flesta fall syns steriliseringsvillkoret ha accepterats utan större svårighet. Ej sällan har den abortsökande kvinnan före medicinalstyrelsens ställningstagande förklarat sig medge eller direkt önska sterilisering. De relativt fåtaliga, som är ovilliga att låta sterilisera sig i samband med aborten, är i många fall gravt hållningslösa individer eller oligofrena kvinnor, som ur alla synpunkter är mycket olämpliga att föda barn. Då i sådana fall sterilisering sätts som villkor för abort, föredrar kvinnan ej sällan att föda barnet, vilket från samhällets synpunkt måste anses synnerligen beklagligt. Steriliseringsvillkoret torde därför vid dessa tillfällen vara till nackdel. Ej heller i de fall, där den abortsökande före abortens beviljande medgivit eller önskat sterilisering synes steriliseringsvillkoret ha något berättigande. Inget hinder föreligger ju för den abortsökande att efter en eventuell abort själv ansöka om sterilisering.

Som ett av de mer väsentliga argumenten mot bestämmelsen om sterilisering som villkor för abort vill utredningen framhålla den tidigare omnämnda avsevärt ökade dödlighetsrisken vid samtidig abortprovokation och sterilisering av kvinnan i jämförelse med endast ett avbrytande av havandeskapet.

Därtill kommer att det vetenskapliga underlaget för ärftlighetsrisker vid en del sjukdomar, t. ex. vissa fall av epilepsi i fråga om nedärvningssätt, arvsprognos och insjukningsrisk måste anses som ovisst eller rent av obefintligt, varför grunden för steriliseringsvillkoret i dessa fall måste betecknas som mycket osäker.

I fråga om yngre kvinnor, vilka förefaller sinnesslöa eller vilkas livsföring syns tala för svår psykisk abnormitet, finns ofta anledning ta hänsyn till möjligheten av eftermognad. Det är i dessa fall nämligen tänkbart, att miljöfaktorer spelat stor roll. Det har på grund härav förekommit, att en kvinna erhållit tillstånd till abort utan steriliseringsvillkor under det att för en annan i likartad situation sterilisering ställts som villkor för aborten. Lämp-

lighetssynpunkter talar för att i intetdera fallet sterilisering ställs som villkor för avbrytande av havandeskap.

I *Medicinalstyrelsens Meddelande nr 93*, utsänt år 1947 och innefattande råd och anvisningar rörande tillämpning av abortlagen, anföres följande i anslutning till en redogörelse för innehållet i den i 2 § 3) abortlagen upptagna bestämmelsen om den eugeniska indikationen:

Till bestämmelsen är i 2 § tredje stycket fogat det viktiga villkoret, att havandeskap ej må avbrytas på grund av nyssnämnda *arvsanlag hos kvinnan* med mindre jämväl sterilisering å henne företages, utan så är att sådan åtgärd av särskilda skäl finnes olämplig. De, som undantagas från regeln om sterilisering som villkor för abortframkallning, äro dels de fall, där kvinnans hälsotillstånd är sådant, att skäl tala mot abortoperationens utökning med en sterilisering, dels de fall, där en sterilisering är onödig (t. ex. därför att kvinnan befinner sig nära klimakteriet eller därför att hon kommer att varaktigt intagas å anstalt). När tillstånd meddelats till abort under villkor av sterilisering, har kvinnan att välja mellan abort jämte sterilisering eller att avstå från aborten, såvida icke på grund av kvinnans hälsotillstånd sterilisering bör underlätas, då aborten skall verkställas.

Statistik

Antal verkställda aborter enligt till medicinalstyrelsen inkomna berättelser¹ åren 1950—1958

År	Totalt antal	Antal fall med eug. indikation	Antal fall med villkor sterilisering				
			ssjukd.	sslöhet	epil.	kroppsl. sjukd.	summa
1950.....	5 889	544	126	261	32	17	436
1951.....	6 328	486	74	180	12	9	275
1952.....	5 322	329	42	114	5	7	168
1953.....	4 915	235	51	94	3	7	155
1954.....	5 089	110	11	27	6	10	54
1955.....	4 562	74	4	24	4	8	40
1956.....	3 851	96	12	24	1	8	45
1957.....	3 386	72	6	27	2	5	40

Antal av medicinalstyrelsen år 1958 och 1959 beviljade aborter

År 1958 och 1959 har endast de av medicinalstyrelsen beviljade ansökningarna om legal abort statistiskt bearbetats. Siffrorna för 1959 är endast preliminära.

År	Totalt antal	Antal fall med eug. indikation	Antal fall med villkor sterilisering				
			ssjukd.	sslöhet	epil.	kroppsl. sjukd.	summa
1958.....	2 829	66	7	19	1	9	36
1959.....	c:a 2 600	56	6	22	2	4	34

¹ Sedan läkare avbrutit havandeskap skall han inom en månad insända berättelse därom.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna från *medicinalstyrelsen*, *socialstyrelsen* och *medicinska fakulteten vid universitetet i Lund*, varjämte tillfälle att yttra sig över motionerna beretts *Sveriges läkarförbund*, *Svensk kuratorsförening*, *Riksförbundet för sexuell upplysning*, *Fredrika-Bremer-förbundet*, *Sveriges husmodersföreningars riksförbund* och *Yrkeskvinnors samarbetsförbund*.

Samtliga remissinstanser delar i huvudsak motionärernas uppfattning och tillstyrker eller har icke något att erinra mot den begärda utredningen.

Medicinalstyrelsen säger sig med utgångspunkt från gjorda erfarenheter hysa synnerligen stora betänkligheter mot ett slopande av steriliseringsvillkoret men har intet att erinra mot att en utredning företages om ändring av praxis eller eventuell lagändring med avseende på de särskilda skäl, som kan motivera ett underlåtande av steriliserande operationer i här avsedda fall. *Medicinalstyrelsen* vill understryka att hithörande problem i stor utsträckning rör fall av somatisk sjukdom och icke endast psykiatriska fall. *Medicinalstyrelsen* anför vidare bl. a.

De motiv, som i saken framförts av motionärerna synas i och för sig värda beaktande, då ett villkor för sterilisering kan verka starkt psykiskt traumatiserande. Styrelsens socialpsykiatriska nämnd är väl medveten här om och ägnar därför varje enskilt sådant fall en ingående och omsorgsfull utredning och söker i möjligaste mån, där så anses påkallat, få sökanden att själv göra ansökan om sterilisering.

Ser man frågan ur principiell synpunkt må erinras om att i lagen om sterilisering stadgas i 1 §: »Kan någon med skäl antagas komma att genom arvsanlag på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag, må han steriliseras enligt denna lag, såvida han samtyckt därtill.» Godkänner man i princip en eugenisk indikation för sterilisering kan man vid ett aborterande ingrepp på enahanda grunder, där kvinnan ensam är att betrakta som anlagsbärare, på logisk grund generellt icke underlåta en samtidig sterilisering.

Motionärerna anför: »I tidigare citerad motivering till lagtexten har också framhållits, att 'det skulle vara stötande om kvinnan återkomme flera gånger för att få abort framkallad på eugenisk indikation'. Under de år abortlagen varit i funktion har många kvinnor återkommit, gravida på nytt, och begärt ny abort. Det kan inte vara mer stötande att en sinnessjuk eller sinnesslö kvinna omigen blir gravid än att en normal- eller välbegåvad kvinna med pressad social situation, som lett till utsläpning, eller med kroppslig sjukdom, återkommer gravid.»

I så måtto vill man ge motionärerna rätt att det i sammanhanget saknar relevans huruvida en åtgärd är »stötande» eller icke. Däremot kan invändas, att en eugenisk abortindikation med kvinnan som ensam anlagsbärare verkar prejudicerande för avbrytande av hennes senare graviditeter, under det att en medicinsk indikation prövas från graviditet till graviditet. Vad som enligt mer modern uppfattning avses med steriliseringsvillkoret är att skydda kvinnan från att under samma premisser åter råka i abortsituation. Det har förekommit fall, där en abortsökande kvinna, som på välgrundad

arvsbiologisk indikation själv önskat sterilisering, hindrats av anhöriga att ansöka därom, men där man i handlingarna vädjat om att villkor för sterilisering måtte ställas.

Socialstyrelsen erinrar om att styrelsen i samband med behandlingen av ett vid 1957 års riksdag väckt förslag om översyn av abortindikationerna tillstyrkt en översyn dock under förutsättning att däri skulle inbegripas även de skäl, som talade för en utvidgning av indikationerna till att omfatta sociala faktorer. *Socialstyrelsen* anser alltjämt att en sådan översyn är motiverad och har ej något att erinra mot att därvid den nu väckta frågan beaktas.

I yttrandet från *medicinska fakulteten i Lund* anföres följande:

Fakulteten ansluter sig i huvudsak till motionens syfte. Redan befolkningskommissionen har i sitt yttrande i abortfrågan (SOU 1937: 6 s. 9) antytt möjligheten av en vidare tolkning av ifrågakvarande undantagsbestämmelse. Fakulteten vill emellertid i likhet med motionären ifrågasätta, om icke redan gällande lagtext kan anses medge den önskvärda individualiseringen, och om icke, i så fall en ändring av medicinalstyrelsens »Råd och anvisningar» (Meddelande nr 93) vore till fyllest.

Skulle så icke vara fallet, vill fakulteten tillstyrka en utredning i linje med motionens första alternativ. Däremot anser fakulteten det knappast tillrådligt att helt upphäva steriliseringsvillkoret. Förekomsten i lagtexten av denna i och för sig följdriktiga bestämmelse kan enligt erfarenheten vara av värde som hjälpmedel icke blott till att få en önskvärd sterilisering genomförd, utan också till att komma underfund med de för patienten medvetna eller omedvetna motiv som, förutom det kanske i första hand återopade eugeniska motivet, kan ligga bakom en framförd abortönskan.

Sveriges läkarförbund kan icke ansluta sig till det alternativt framförda förslaget om omedelbar lagändring men tillstyrker att den åsyftade utredningen kommer till stånd.

De av motionärerna påpekade olägenheterna av steriliseringsvillkoret har enligt vad *Svensk kuratorsförening* uttalar länge varit föremål för debatt inom föreningen. Föreningen anför:

Redan det förhållande, att en del kvinnor, som erhållit tillstånd till avbrytande av havandeskap på eugeniska grunder, hellre fortsätter den icke (även ur samhällets synpunkt) önskade graviditeten än fogar sig i ett krav på sterilisering, visar tydligt att bestämmelsen kan få en verkan rakt motsatt den avsedda. Det förefaller oss dessutom inkonsekvent, då steriliseringslagen alltid förutsätter ett spontant medgivande från rättskapabel person, att det aktuella momentet fordrar, att ett så avgörande ingrepp tages upp till diskussion med kvinnan även mot hennes vilja.

Vi är ense med motionären om det inhumana i sådan behandling av kvinna, som redan på grund av sin abortsituation befinner sig i ett svaghetstillstånd. Ett klagande av indikationens innebörd riskerar dessutom att öka hennes problem och att försvåra ställningstagandet.

Det är föreningens erfarenhet att de arvshygieniska synpunkter, som föranlett lagens nuvarande utformning, icke behöver åsidosättas om förslag om sterilisering framföres mindre imperativt. Vi stöder oss härvid bl. a. på

de erfarenheter som gjorts vid Mentalvårdsbyrån i Stockholm. Under de senaste åren har man där icke haft någon patient, som beviljats abort med sterilisering som villkor. Detta kan delvis bero på en ökad respekt för de allvarliga psykologiska skador en sterilisering kan åsamka kvinnan. Enligt föreningens bestämda åsikt bör psykiatriska och psykologiska kontraindikationer tillmätas större betydelse, än vad man kanske från början tänkt sig.

Krav på återgång av sterilisering genom re-operation har förekommit i vissa fall, exempelvis då kvinnor, som i yngre ålder uppfattats som sinnesslöa, senare eftermognat, kommit i ordnade sociala förhållanden och gift sig.

Den djupa tragik för individens personliga lycka, som en icke önskad sterilisering innebär, har utan tvivel bidragit till en återhållsamhet beträffande steriliseringar i samband med abort på eugenisk grund.

Mentalbyråns resultat grundar sig även i viss mån på att man icke sällan lyckats förmå kvinnan ge sitt samtycke till sterilisering genom att framhålla andra mer acceptabla motiveringar än ett obligatoriskt krav. De här angivna iakttagelserna visar enligt kuratorsföreningens åsikt, att tillämpad praxis indikerar en uppmjukning av det aktuella momentet, varför föreningen tillstyrker motionärens hemställan.

Riksförbundet för sexuell upplysning finner sig kunna konstatera, att lagtexten ej ger någon närmare anvisning om vad som skall förstås med uttrycket »särskilda skäl» och att ej heller lagens förarbeten ger tillräcklig vägledning vid tolkningen av detta uttryck. Enligt förbundet torde tillämpningen av undantagsbestämmelsen vara ganska restriktiv. Förbundet fortsätter:

Allmänt sett vill förbundet uttrycka den meningen, att om det hos kvinnan finnes en allvarlig hereditet eller om hon är asocial eller imbecill och dessa faktorer, ensamma eller i kombination med ett sjukdomstillstånd hos henne, utgöra tillräckliga skäl för abort, så skall icke kvinnan tvingas föda sitt barn om hon av oförstånd, bristande sjukdomsinsikt eller på grund av ovilja mot en sterilisering icke vill acceptera en med aborten sammanhängande samtidig sterilisering. För många kvinnor utgör en sterilisering ett starkt traumatiserande och stigmatiserande ingrepp.

Förbundet finner det angeläget att en utredning kommer till stånd, som undersöker omfattningen av de olägenheter som äro förenade med den nuvarande lagstiftningen.

Vi delar den av motionärerna framförda synpunkten att det mest humana vore att föreskriften om sterilisering som villkor för erhållande av abort slopades. Därigenom skulle även vinnas, att risken för övergrepp mot den enskilde minskades. En eventuellt samtidigt indicerad sterilisering finge då behandlas på likartat sätt som sker vid övriga abortärenden.

Motionärernas synpunkter angående motiven för en ändring av ifrågasvarande bestämmelse i abortlagen delas helt av *Fredrika-Bremer-förbundet*. Förbundet berör i sitt yttrande även frågan om vetenskapens erfarenheter i ärftlighetsfrågor. Förbundet uttalar:

Steriliseringslagen kräver för rättskapabel person alltid hans eller hennes samtycke till ingreppet. Det här aktuella momentet framstår därför onakligen som icke helt konsekvent. Enligt förbundets åsikt är nämligen kvinnan

hämmande i sitt fria val och försatt i en tvångssituation i och med att en lagligen accepterad abort icke skulle kunna komma till stånd om hon vägrar sitt samtycke till sterilisering. Med all respekt för de arvshygieniska synpunkter som ligga till grund för indikationen i fråga — synpunkter som, då ärftlighetsbetingelserna är kända, förbundet anser biologiskt riktiga — kan man dock icke bortse från vetenskapens relativt begränsade erfarenheter i ärftlighetsfrågor.

Bland övriga av motionären anförda kontraindikationer finner förbundet angeläget att kraftigt understryka de svårbedömda psykologiska skador som en sterilisering kan vålla kvinnan.

Den tendens till uppmjukning av steriliseringskravet i praxis, som förbundet tycker sig ha sparat under senare år, har enligt vår uppfattning sin grund i ökat hänsynstagande till psykiatriska och psykologiska kontraindikationer. Möjligheten till undantag på grund av »särskilda skäl», därest riksdagen icke beslutar att hela momentet skall utgå ur lagen, bör alltså enligt förbundets åsikt ges en vidare och mjukare tolkning än den nu gällande.

En snäv tillämpning av nuvarande bestämmelser kan leda till rakt motsatt resultat än de förebyggande åtgärder lagen avsett. Vi syftar på de fall, då en kvinna med ärftlig sjukdom hellre än att gå med på sterilisering föder sitt barn för att kanske senare vid förnyad graviditet av rädsla icke återkomma för att få sin situation prövad.

Kvinnor för vilka sterilisering verkligen måste anses viktig, kan enligt förbundets uppfattning lättare förmås ge sitt medgivande till ingreppet om de icke befinner sig i ett akut irritationstillstånd — vilket icke är ovanligt vid graviditeter. Likaså kan en lugnare utredningstakt för dessa djupgående och för individen allvarligt betydelsefulla problem medföra att kvinnan ändrar inställning och själv begär tillstånd till sterilisering under andra för henne mera acceptabla motiveringar än ett imperativt krav på eugenisk grund.

I likhet med motionärerna anser *Sveriges husmodersföreningars riksförbund* det tvivelaktigt om det med den ifrågavarande bestämmelsen avsedda syftet att hindra tillkomsten av undermåliga individer i någon betydande omfattning uppnås. Förbundet, som tillstyrker den begärda utredningen, anför vidare:

Möjligen skulle sterilisering uppnås i ungefär samma antal fall, om lagen ej vore så kategoriskt utformad. Då man härtill beaktar de av motionärerna beskrivna allvarliga och pressande situationer, som många kvinnor försättes i på grund av den ifrågavarande bestämmelsen, kan det enligt förbundets mening ifrågasättas, om det inte både ur samhällets och de berörda individernas synpunkt är motiverat att ändra abortlagen på sätt motionärerna hemställt.

Yrkeskvinnors samarbetsförbund är av den uppfattningen att steriliseringsvillkoret icke bör utgå ur abortlagen. Förbundet anser däremot att sterilisering endast bör ske när det är oundgängligen nödvändigt. Sålunda yttrar förbundet:

Abort- och sterilisering bör ej annat än i undantagsfall ske eftersom kvinnan — med hänsyn till den påfrestning som en abort innebär — icke

kan antagas vara i stånd att samtidigt ta ställning till frågan om sterilisering. Med hänsyn härtill tillstyrker förbundet en utredning om ändring av tillämpningen av lagbestämmelsen. Psykiatriska och psykologiska kontraindikationer bör även enligt förbundets mening i ökad utsträckning beaktas vid tillämpningen av lagrummet.

Utskottet

Enligt 1938 års lag om avbrytande av havandeskap kan abort erhållas bl. a. i det fall att det med skäl kan antagas att kvinnan eller det väntade barnets fader genom arvsanlag kommer att på avkomlingar överföra sinnessjukdom eller sinnesslöhet eller ock svårartad sjukdom eller svårt lyte av annat slag (eugenisk indikation). Avbrytande av havandeskap på denna grund får ske endast efter prövning av medicinalstyrelsen. Finnes angivna arvsanlag hos kvinnan får havandeskapet ej avbrytas, om hon ej också steriliseras, »utan så är att en sådan åtgärd av särskilda skäl finnes olämplig».

I förevarande motioner hemställes om utredning rörande möjligheten att omarbета bestämmelsen om sterilisering så att villkorets uppställande i ökad utsträckning kan underlåtas då »särskilda skäl» talar härför. Icke blott kvinnans hälsotillstånd utan även psykologiska synpunkter m. m. skulle kunna utgöra skäl för att finna ett steriliseringsvillkor olämpligt. Motionärerna hävdar, att stadgandets nuvarande utformning medfört att sjukligt belastade barn födes i strid med både kvinnans och samhällets intressen. Enligt motionärerna vore det mest humana att helt slopa bestämmelsen om sterilisering såsom villkor för aborten. Såsom alternativ till framställningen om utredning av frågan begäres att riksdagen beslutar att bestämmelsen skall utgå.

Såsom motionärerna anfört är förevarande bestämmelse förestavad av samhällets intresse av att hindra tillkomsten av undermåliga individer. Enär samhället i fall av abort på eugenisk grund måste anses ha ett omedelbart intresse av att abortingreppet företages, skulle onekligen vägande skäl föreligga för en ändring av bestämmelsen om steriliseringsvillkoret, i den händelse den i sin nuvarande utformning medfört en verkan rakt motsatt den avsedda.

Av en i det föregående lämnad statistisk redogörelse framgår att antalet aborter på eugenisk grund — i likhet med totalantalet aborter — visar en fortgående minskning. Förhållandet mellan antalet fall med eugenisk indikation, å ena sidan, och antalet fall med steriliseringsvillkor, å andra sidan, har emellertid i stort sett icke undergått någon förändring. Vid remissbehandlingen av motionerna har från några håll uttalats, att man under senare år tyckt sig spåra en uppmjukning av steriliseringskravet i praxis som skulle kunna förklaras av ett ökat hänsynstagande till psykologiska syn-

punkter — vilket lagrummets avfattning i och för sig icke hindrar. Utskottet har dock ej kunnat erhålla statistiskt belägg för att så skulle vara fallet.

Vid sin behandling av motionerna har utskottet funnit att beaktansvärda skäl kan anföras mot lämpligheten över huvud av att ett villkor av förevarande slag uppställs för avbrytande av havandeskap. Utskottet vill i detta hänseende hänvisa till den ståndpunkt som det ovan redovisade nyligen framlagda norska lagförslaget intager i frågan och jämväl framhålla de mycket knappa tidsmarginaler som står till förfogande vid prövningen av ifrågavarande ärenden.

Medicinalstyrelsens socialpsykiatriska nämnd, som handlägger dessa ärenden, arbetar därvid i samråd med styrelsens vetenskapliga råd för arvsbiologi och arvshygien. Medicinalstyrelsens praxis är — enligt vad utskottet inhämtat — oförändrad med de små modifikationer som efter hand kunnat föranledas av nya vetenskapliga rön rörande ärftlighet och behandling av vissa sjukdomar. Det statistiska materialet tyder icke heller på någon större förskjutning i tillämpningen av steriliseringsvillkoret.

Från medicinalstyrelsen har vidare upplysts följande: I icke få fall meddelas till styrelsen att en beviljad abort icke blivit utförd, däremot vanligtvis icke bevekelsegrunderna till att kvinnan avstått härifrån. Ett uppsatt steriliseringsvillkor kan givetvis i sådana fall ha haft avgörande betydelse. I vilken utsträckning detta förekommer vet styrelsen emellertid ej, då styrelsens statistik icke är förd så att man kan överblicka dem som icke opererats.

För att taga slutlig ställning till de genom motionerna väckta frågorna är det enligt utskottets uppfattning angeläget att verkningarna av den berörda bestämmelsens tillämpning klarlägges. Av det föregående torde framgå att underlaget för en sådan överblick för närvarande saknas. Vetskapen om att steriliseringsvillkoret enligt medicinalstyrelsens uppfattning kan ha haft avgörande betydelse för att kvinna avstått från en på eugenisk grund indicerad abort bör enligt utskottet utgöra tillräckliga skäl för att förorda en undersökning av bestämmelsens verkningar.

En sådan förberedande undersökning är av vikt för att bedöma huruvida den ifrågasatta lagändringen kan anses motiverad. Undersökningen synes böra omfatta en genomgång av villkorsfallen under en viss tidsperiod samt innefatta ett klarläggande av orsakerna i de fall där abortingreppet icke kommit till stånd — därvid frågan om ett ökat hänsynstagande till psykologiska synpunkter synes böra komma under bedömande — ävensom avse framläggande av de förslag vartill undersökningen kan föranleda.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av motionerna I: 308 och II: 384 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t låter verkställa en undersökning om verkningarna av tillämpningen av det i abortlagen uppställda steriliseringsvillkoret.

Stockholm den 29 mars 1960

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: fru Gärde Widemar, herrar Ahlkvist, Robert Johansson, Nyström, Per-Olof Hanson, Palme, Arvidson och Fagerström;

från andra kammaren: fru Johansson, herrar Östrand, Edlund, fru Löfqvist, herr Larsson i Norderön, fru Lidman-Frostenson, fröken Bergegren och herr Larsson i Stockholm.
